

Н. Г. Яковлєва-Мельник

Національна металургійна академія України,
кафедра менеджменту

ІНОЗЕМНИЙ ІНОВАЦІЙНИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

<http://doi.org/10.23939/semi2019.04.075>

© Яковлєва-Мельник Н. Г., 2019

Розкрито результати дослідження проблем, пов'язаних зі становленням інноваційно-інвестиційної моделі розвитку країни в умовах інтеграції та глобалізації економічних відносин.

Подано пропозиції та рекомендації щодо активізації залучення й утримання іноземного інноваційного капіталу на різних етапах його функціонування.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції, інноваційний капітал, інноваційно-інвестиційна модель, життєвий цикл інноваційного капіталу.

Постановка проблеми

Запорука досягнення успіху практично в усіх сферах економіки будь-якої країни світу – застосування інноваційних технологій. Інтеграційні процеси потребують прискорення трансформації багатьох сфер української економіки, застосування інноваційної моделі розвитку для забезпечення конкурентоздатності нашої держави. Досягнення бажаного зумовлено обсягами внутрішніх і зовнішніх інвестицій.

У цій ситуації сприяння залученню іноземних інвестицій може не лише покрити внутрішній дефіцит інвестиційних коштів, але й надати доступ до сучасних провідних технологій, сприяти інноваційній моделі розвитку. Робота над створенням сприятливого інвестиційного клімату й з'ясування доцільності іноземного інвестування в нашій державі здійснюються із перших років незалежності. Але, на жаль, іноземні інвестиції не стали панацеєю – обсяг і структура іноземних вкладень не дають змоги вважати їх [вкладання] позитивним чинником соціально-економічної динаміки країни.

Ґрунтуючись на досвіді інших країн (Великобританія, США, Китай), політика іноземного інвестування відіграє значну роль у становленні сталого економічного розвитку. Безперечно, основним джерелом національного інвестування мають бути внутрішні інвестиції. Але період становлення економіки держави, вихід з кризового стану потребують чіткого визначення своїх можливостей; усвідомлення мети і способів її досягнення; виявлення реальних можливостей держави, національних, іноземних інвесторів, а також реальних загроз від джерела фінансування того чи іншого проекту.

Упродовж 20 років країна з величезним потенційним інвестиційним простором – Україна – не використовує своїх можливостей у повному обсязі – результатом чого є недостатньо високий рівень реальних національних й іноземних інвестицій.

Дякуючи трансформаційним процесам, що відбуваються в національній економіці, наша держава долучається до глобалізації фінансового середовища. Але позитивний вплив цього процесу мало відчутно. Причиною тому стає недостатня контрольованість фінансових потоків, неналежно

діючий фондовий ринок, нестабільність у політичній і фінансовій сфері, нерозвиненість сфери страхування інвестиційних ризиків. Список можна продовжувати та потрібно усвідомити, що джерело перелічених проблем криється у відсутності чіткої стратегії і визначених пріоритетних способів розвитку країни в умовах побудови інноваційної моделі економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Над проблемою оптимізації політики іноземного інвестування працювали і працюють іноземні та вітчизняні науковці: Е. Домар, Р. Харрод, М. Портер, Дж. Даннінг, А. Ругман, О. Батура, Я. Базилюк, І. Бланк, О. Гаврилук, П. Гайдучкий, А. Гальчинський, В. Геєць. Інноваційні процеси в країні під впливом інвестицій досліджували в наукових працях О. Данілова, Г. Филюк та інші. Зокрема, вивчали й причини низького рівня інвестування – В. Герзанич, В. Козик.

Зважаючи на досягнення вітчизняної та зарубіжної економічної думки, з метою доцільнішого використання іноземних інвестиційних ресурсів та створення ефективної стратегії, спрямованої на формування елементів і цінностей інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, необхідно більше уваги приділяти факторам, що спричинять надходження іноземного капіталу до бажаних для національної економіки галузей на його [капіталу] певному життєвому етапі [1].

У політичному середовищі визначення стратегії розвитку країни особливо актуальним стає під час виборчих компаній, але відсутність послідовних дій не дає змоги досягти поставленої мети.

Зауважимо, що навіть за перші роки незалежності нашої держави ухвалено чимало законопроектів щодо створення сприятливих умов притоку іноземного капіталу (Закон України Про Державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні” від 17.12.93, Закон України “Про режим іноземного інвестування” від 19.03.96, Указ Президента України “Про додаткові заходи щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні” від 12.07.01 та інші), але значного покращення цих обставин не спостерігалось.

Аналіз надходження іноземних інвестицій в Україну свідчить, що сьогодні не створено належної бази для залучення капіталів із-за кордону. Тому найважливішими умовами залучення ПІ є стабілізація макроекономічного середовища, а також удосконалення законів і нормативних актів. Але, водночас, ці питання не можуть бути вирішені без загальної соціально-економічної стабілізації в країні.

Актуальність виконання досліджень сучасного стану привабливості інвестиційного середовища в Україні для іноземних інвесторів з метою активізації інвестиційної діяльності та розроблення економічного механізму залучення додаткових зовнішніх інвестиційних джерел для подальшого інноваційного розвитку вітчизняної економіки безумовна.

Постановка цілей

В умовах розвитку української економіки за інноваційно-інвестиційною стратегією, підвищеної уваги потребує удосконалення механізмів залучення іноземного капіталу до інноваційної сфери – інноваційного капіталу; формування методичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання іноземного капіталу в інноваційній сфері. Тож цілями статті є визначення особливостей функціонування інноваційного капіталу на різних стадіях його життєвого циклу та окреслення завдань для удосконалення менеджменту залучення / утримання інноваційного капіталу в національній економіці.

Виклад основного матеріалу

Пряме іноземне інвестування (ПІ) виокремлюють як пріоритетний чинник на шляху розвитку окремих галузей економіки. Основним завданням інвестиційної стратегії з погляду максимальної ефективності використання іноземного капіталу є:

– трансформація відтворювальної структури капіталовкладень, підвищення питомої ваги витрат на технологічне переозброєння та реконструкцію дієвих підприємств за рахунок не лише зменшення питомої ваги нового будівництва у виробничій сфері, а й активізації залучення іноземного капіталу до інноваційної сфери;

– пріоритетне забезпечення капітальними вкладками прогресивних напрямів науково-технічного прогресу, що сприяють зниженню ресурсомісткості виробництва і підвищенню якості продукції.

Досвід розвинутих країн засвідчує, що держава фінансує більшу частину фундаментальних (безприбуткових) наукових досліджень і науково-технічних розробок. Вона також вкладає значні кошти у фінансування венчурних (ризикових) підприємств. Особливе місце в системі державного інвестування посідають об'єкти виробничої сфери.

В Україні лідер за дефіцитом інвестиційних коштів – гірничо-ресурсний сектор, зокрема, вуглевидобувна та нафтогазова промисловість. Основний брак коштів відчутний у фінансуванні модернізації, реконструкції та закритті вугільних шахт – понад 10 млрд доларів.

Не менш небезпечною для збереження виробничого потенціалу стратегічних галузей металургії є нестача коштів для дорозвідки та введення в дію низки рудних і мінеральних родовищ. Від цього, передусім, потерпають проекти освоєння родовищ нікелево-хромових (Миколаївська та Одеська області), мідно-нікелевих (Волинська область) та композитних руд (Дніпропетровська та Кіровоградська області).

Але інноваційна галузь із року в рік недоотримує необхідні кошти. Натомість, іноземні інвестори надають перевагу видам діяльності, пов'язаним із безпосереднім обслуговуванням внутрішнього ринку та видобутком ліквідної сировини.

Якщо наша держава все активніше долучається до глобального економічного простору, то нехтування проблемами національної наукової галузі може призвести до остаточного виведення держави за межі світового наукового процесу.

Обсяги прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у розвинені країни в 2017 році знизились на 27 % – до \$810 млн, зокрема в Північній Америці – на 33 %, в Європі – на 27 %. Натомість, в Австралії було зафіксовано зростання на 11 %. ПІІ в країни, що розвиваються, в минулому році збільшилися на 2 %, досягнувши \$653 млрд. У країнах із перехідною економікою показник ПІІ зменшився на 17 % – до \$55 млрд, що відповідає мінімальному показнику 2005 року. Така ситуація склалася через скорочення обсягів ПІІ до Росії переважно (на 17 %, до \$31 млрд) і слабкого притоку інвестицій в більшості країн СНД [3]. Стимулювання ПІІ для сталого розвитку, як і раніше, залишається проблемою державного управління на світовому рівні.

Розвиток інноваційної діяльності в Україні на 95 % фінансується за рахунок власних коштів підприємств, держава надає лише 0,4 % коштів. Частка іноземних інвестицій, відповідно до загальної тенденції іноземного інвестування, різко зменшилась у 2014–2015 роках, знизившись до 0,1 % у 2016 році (та зберігаючи цю тенденцію до 2019 року) порівняно з 8,7 % у 2012 році.

Велику частку інвестицій спрямовано на технічне переозброєння і реконструкцію особливо у видобувній, обробній промисловостях та підприємствах із виробництва електроенергії, газу і води, підприємств транспорту.

Розвиток інноваційної моделі має величезне значення для зниження витрат, зростання прибутку, а отже, і збільшення інвестицій підприємств підсистеми створення інвестиційного продукту. Становлення науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських бюро також потребує капітальних вкладень у науку, її експериментальну базу і впровадження у виробництво.

Оскільки державний і приватний національні капітали неспроможні вкладати достатні обсяги коштів у довгострокові науково-технічні проекти, то перед усім держава за допомогою раціонального розподілення іноземних інвестицій (іноземного інноваційного капіталу) повинна стати безпосереднім провідником інноваційного розвитку країни.

Іноземний інноваційний капітал має власні особливості й потребує окремого підходу.

Порівнюючи із загальною характеристикою міграційного капіталу, інноваційний капітал має особливості функціонування за власним “циклом життя”.

По-перше, життєвому циклу капіталу властиве довгострокове функціонування.

По-друге, життєвий цикл інноваційного капіталу може складатися з декількох етапів.

На першому етапі капітал, потрапляючи в інноваційну сферу, використовується для створення інноваційного продукту. Капітал йде на витрати науково-дослідних або дослідно-конструкторських установ для розроблення інноваційного проекту.

Другий етап життєвого циклу інноваційного капіталу передбачає впровадження в дію інноваційного продукту як результату діяльності науково-дослідної і дослідно-конструкторської роботи.

Третій етап – отримання інноваційної продукції – нових конкурентоспроможних товарів чи послуг.

Четвертий – доведення інноваційної продукції до стадії комерційного використання та поширення в економіці.

Можливе залучення іноземного інноваційного капіталу лише на одну з цих фаз життєвого циклу, тоді йтиметься про середньострокові вкладення.

Інвестування – безпосередньо одна із цілей міграції капіталу. Своєю чергою інвестором керує бажання отримати прибуток.

Тобто, мотивуються суб'єкти – країни-донори, отриманням прибутку, але вони можуть діяти на різних рівнях: країна, регіон, галузь, фірма тощо.

Також варто зазначити, що інвестор може мати чітко визначену програму досягнення кінцевої мети або формувати її на основі інвестиційного маркетингу. Інвестор може орієнтуватися на пошук ресурсів, ринків збуту та ефективного виробництва.

Країни-реципієнти, своєю чергою, поділяються за ступенем наявності факторів, що сприяють притоку інвестицій, – інвестиційного клімату.

Інвестиційний клімат – також мотиваційний поштовх інвестора до діяльності, за умов, що вони будуть ефективніші, ніж у його власній країні. Інакше кажучи, країна-донор і країна-реципієнт – взаємопов'язані складові процесу міжнародного руху капіталу, що потребує їх узгодженої дії.

Отже, країна-донор – інвестор, мотивуючись низкою факторів, з метою прибутковішого вкладення капіталу (отримання прибутку) вкладає свої кошти – капітал, що мігрує до країни-реципієнта, в підприємство, проект, які плануються до розвитку, і також є об'єктом міграційного процесу, маючи на меті отримати в результаті прибуток.

Іноземні інвестиції – складний соціально-економічний феномен, який потребує дослідження як цілісний об'єкт [4, с.12].

Прямі іноземні інвестиції є складовою складної системи – міжнародної міграції капіталу.

Країна-донор та країна-реципієнт – суб'єкти цієї системи. Функцію об'єкта виконують – капітал, що мігрує; підприємство, проект, в якій вкладаються кошти.

Мета здійснення інвестиційного процесу (й міграції капіталу) – прибутковіше вкладення капіталу, отримання прибутку.

Результат (якщо говорити про бажані досягнення) – прибуток, або досягнення соціального ефекту.

“Іноземні інвестиції – економічна категорія, яка визначається політичними та соціальними моментами, і позасистемна категорія, що детермінована системними атрибутами” [4, с. 15].

Загалом, наслідком глобалізації міжнародних інвестиційних процесів є їхня висока динаміка, що значно підвищує економічний розвиток світового господарства. З огляду на те, що іноземні інвестиції відображають поглиблення інтернаціоналізації господарського життя, їх можна зарахувати до об'єктивних категорій. До того ж, масштаби іноземного інвестування у світі зростають незалежно від приналежності країни до певної системи.

Для національної економіки України найістотнішою зараз є міграція (і саме надходження) інноваційного капіталу у вигляді прямих іноземних інвестицій, оскільки виконати комплексний процес щодо створення, розроблення та впровадження нової ідеї може лише інвестор, зацікавлений в позитивній динаміці проекту, який проводить діяльність з метою і впевненістю отримання прибутку. Основою цього повинно бути економічне зростання держави, прагнення зміцнення власного інтелектуального потенціалу, розвиток наукової діяльності й ефективного використання її результатів, розроблення і впровадження інноваційних технологій, модернізація підприємств [5].

Висновки

Національна економіка має значні труднощі щодо залучення іноземного капіталу, а також щодо утримання іноземного інноваційного капіталу на третьому і четвертих етапах.

Усі ці проблеми нагальні й потребують розроблення механізму функціонування інноваційного капіталу.

Збільшення обсягів надходження іноземних інвестицій в інноваційні напрями розвитку економіки України можливо забезпечити подоланням прогалин у менеджменті іноземного інвестування:

- надання внутрішньої та зовнішньої безпеки;
- спрощення (подолання) бюрократичної системи документації; непрозорості та корупції в роботі виконавчих, контролюючих структур;
- вдосконалення механізму реалізації наявних нормативних актів; посилення контролю щодо дотримання законодавства нашої країни; стабілізація податкового регулювання;
- створення системи гарантій стабільності для забезпечення довгострокового фінансування інвестиційних проектів, стимулювання процесу формування інвестиційних умов для інноваційного розвитку;
- забезпечення високої ефективності розвинутої інвестиційної інфраструктури та забезпечення належної роботи інститутів спільного інвестування;
- надання уваги та стимулювання розроблення регіональних, національних програм інноваційного розвитку підприємництва;
- стимулювання впровадження енерго- й ресурсоощадних технологій на підприємствах, надання соціальної та фізичної безпеки робочих місць. Позитивні зрушення в цьому напрямі має забезпечити постанова про пріоритетні напрями інноваційної діяльності Кабінету Міністрів України від 18.10.2017 року № 980;
- створення та впровадження освітніх програм, що сприятимуть розвитку винахідницької діяльності, розумінню всіх особливостей права інтелектуальної власності та відповідальності за його порушення, підтримання та сприяння науковим працівникам у інноваційних розробленнях;
- створення потужної інформаційної бази (насамперед Internet-сайтів) для можливості ознайомлення з перевагами регіонів України в тій чи іншій галузі (виробничій, туристичній тощо) та забезпечення можливості безпосереднього контакту з організаціями, що пропонують відповідні проекти.

Перспективи подальших досліджень

Після здобуття Україною незалежності розроблено й ухвалено не один документ щодо сприяння притоку прямих іноземних інвестицій, але ефективність їхнього впровадження доволі низька. Тож менеджмент залучення та використання прямих іноземних інвестицій в інноваційній сфері в нашій державі потребує активного використання на практиці та втілення стратегії інноваційно-інвестиційної політики держави, з урахуванням життєвого циклу капіталу.

Негативні моменти попереднього досвіду залучення іноземного капіталу свідчать про необхідність загальних змін, бо часткові перетворення – малоефективні. Пожвавлення економічної, зокрема інвестиційної та інноваційної діяльності і поліпшення на цій основі соціальних умов можливе тільки завдяки рішучим, комплексним, швидким, прозорим і послідовним реформам, що (як показує досвід інших країн, що реально здійснюють такі реформи) вивільняють підприємницьку ініціативу, створять конкурентне середовище й нададуть економіці стимули ефективного розвитку.

1. Карчаєва Г., Галицька О. (2018). Іноземні інвестиції – важливий фактор підвищення конкурентоспроможності та ефективності економіки України / Г. Карчаєва, О. Галицька // *Фінансовий простір*. № 3(31).

2. Бондаренко Ю., Багрій З. (2014). Інноваційно-інвестиційний тип розвитку економіки як умова її ефективного функціонування // *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. – № 799 : Проблеми економіки та управління. С. 10–15.

3. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) із країн світу в економіці України за 2010–2018 роки. Державна служба статистики України. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 20.01.2019).

4. Гаврилюк О. В. (1998). Іноземні інвестиції: НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин / О. В. Гаврилюк. К., 200 с.

5. Борбулевич В. (2016). Засади формування програми інвестування модернізації підприємства / В. Борбулевич // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. № 847: Проблеми економіки та управління. С. 23–28.

6. Сириченко Н. С. (2015). Економічна сутність і класифікація інвестицій в умовах глобальних трансформацій. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка. Вип. 2 (4). Ч. 1. С. 264.

7. Паливода К. В. (2018). Проблеми формування привабливого інвестиційного клімату як засобу подолання деструкції в економіці України. Економіка та держава. – № 3.

8. Постанова Кабінету Міністрів України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності галузевого рівня на 2017-2021 роки”. № 980, від 18.10.2017 року. URL: – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-2017-п>.

1. Karchaieva H., Halytska O. (2018). Inozemni investytsii – vazhlyvyi faktor pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ta efektyvnosti ekonomiky Ukrainy/ Finansovyi prostir. No. 3(31).

2. Bondarenko Yu., Bahrii Z. (2014). Innovatsiino-investytsiinyi typ rozvytku ekonomiky yak umova yii efektyvnoho funktsionuvannia / Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnikha”. 2014. No. 799 : Problemy ekonomiky ta upravlinnia. S. 10–15.

3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2019). Priami investytsii (aktsionernyi kapital) iz krain svitu v ekonomitsi Ukrainy za 2010–2019 roky [Direct investments (share capital) from the countries of the world in the Ukrainian economy for 2010–2019]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 20.01.2019).

4. Gavruk O. V. (1998). Inozemni investicii [Foreign investments]. NAN Ukrainu. Instytut svit. ekonom. i mignarodnuh vidnosun. K.

5. Borbulevych V. (2016). Zasady formuvannia prohramy investuvannia modernizatsii pidpriemstva/ Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnikha”. No. 847 : Problemy ekonomiky ta upravlinnia. – S. 23–28.

6. Syrychenko N. S. (2015) Ekonomichna sutnist' i klasyfkatsiya investytsiy v umovakh hlobal'nykh transformatsiy [Economic essence and classification of investments in the conditions of global transformations]. Naukovy visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. – Seriya Ekonomika, Vypusk 2 (4), Chastyna 1, 264.

7. Palyvoda K. V. (2018), Problemy formuvannia pryvablyvoho investytsiinoho klimatu yak zasobu podolannia destrukttsii v ekonomitsi Ukrainy / Ekonomika ta derzhava. No. 3.

8. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy “Pro priorytetni napriamy innovatsiinoi diialnosti haluzevoho rivnia na 2017–2021”. No. 980, vid 18.10.2017. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-2017-п>.

N. Yakovleva-Melnik

National Metallurgical Academy of Ukraine (NMetAU),

Department of Management

FOREIGN INNOVATION CAPITAL AS A DRIVER FOR ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

© *Yakovleva-Melnik N., 2019*

The article reveals the research results of the motivation essence with the formation of an innovation-investment model of the country's development in terms of integration and globalization of economic relations. The positive impact of integration economic processes and the inflow of foreign investment into the innovation sector are reduced due to an incorrect strategy and no priorities ways for the development of the country.

The purpose of this publication is to improve the mechanisms for attracting foreign capital to the innovative sphere – innovation capital.

The direct foreign investing is a priority factor for development of separate economic industries. It is important to improve the mechanisms of attracting foreign capital to the innovation sphere, as well as to maximize the effective using of innovation capital.

To manage distribution of foreign innovative capital depending on the phase of his “cycle of life”. The suggestions and recommendations for increasing the attraction and maintenance of foreign innovative capital at different stages of its functioning are presented.

Key words: direct foreign investments, innovation capital, innovation-investment model, life cycle of innovation capital.